

Antik aę Cerrahi Dikişinde Fibula Kullanımı¹

Daniş BAYKAN²

|2|

¹ Hakeme Gnderilme Tarihi: 03.05.2015; kabul tarihi: 08.06.2015.

² Daniş BAYKAN, Trakya niversitesi Edebiyat Fakltesi, Arkeoloji Blm, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Gllapoęlu Yerleşkesi, TR22030, Merkez/EDİRNE; danisbaykan@gmail.com / danisbaykan@trakya.edu.tr.

Keywords: Fibula, Roman Surgery, Pin, Suture, Celsus, Alliano

Since John Milne, after studying ancient sources on medicine referring to the use of fibula in suture, first researched the ancient medical instruments in the 20th century many researchers have addressed the issue. These researchers have occasionally questioned what and how should the referred fibula be, or reasoned about its type, but they generally didn't go deep in their questioning since the semicircular, safety-pin functioned of Phrygian Type fibulas were ready to occupy the mind. An example of this unquestioning mind can be observed particularly in displays of ancient medical implements in museums in Turkey where tools with an obvious disregard to the chronological difference of a thousand years in between. The objective of this study is to question the material cultural entity and as a result, to make some definitions and assessments as well as to create an understanding on what the term fibula meant in ancient medical texts and their interpretations.

|3|

Anahtar Kelimeler: Fibula, Antik Cerrahi, (Tepeli) İğne, Cerrahi Dikiş, Celsus, Alliano.

Günümüze ulaşan tıpla ilişkili bazı Antik Dönem kaynaklarında ve 20. yüzyılda bu kaynaklardan yola çıkarak ilk antik tıp aletleri kataloğu çalışmasını ortaya koyan John Milne'nin çalışmalarında, cerrahi dikişte fibula kullanımından bahsedilmiştir. Bu çalışmadan günümüze kadar birçok başka araştırmacı da bu konuya değinmiştir. Araştırmacılar bazen kaynaklarda bahsi geçen fibulanın işlevini ya da biçimini tartışalar da genellikle söz konusu fibulanın yarım dairesel formdaki çengelli iğne işlevli olarak bildiğimiz Phryg Tipi fibula olduğu kabul edildiğini ve daha ileri bir sorgulamaya gerek duyulmadığını görmekteyiz. Bu sorgulama eksikliği, bazı müzelerimizde, aralarında neredeyse binyıllık tarihsel fark olan buluntuları yani MS 2. yüzyıla tarihlenen tıp ve cerrahi aletleri ile MÖ 8 - 6. yüzyıla tarihlenen fibulaları yan yana görmemize neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, antik kaynaklardaki tıbbî metinlerde ve buna bağlı yorumlardaki fibula kelimesinin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki algısının sorgulanması ve olası tipinin araştırılması ve ayrıca tıpla ilgili kontekstler içerisindeki maddi kültür varlığını inceleyerek tanımının ve bazı tespitlerin yapılmasıdır.

Günümüze ulaşan tıpla ilişkili bazı Antik kaynaklarda ve 20. yüzyılda bu kaynaklardan yola çıkarak ilk antik tıp aletleri çalışmasını ortaya koyan John Milne'nin çalışmasında, cerrahi dikişte fibula kullanımından bahsedilmiştir (Milne 1902: 162-163). Bu çalışmadan günümüze kadar birçok başka araştırmacı da bu konuya değinmiştir. Araştırmacılar bazen kaynaklarda bahsi geçen fibulanın işlevini ya da biçimini tartışalar da genellikle söz konusu fibulanın yarım dairesel formdaki çengelli iğne işlevli Phryg Tipi fibula (Fig. 1a-e) olduğu kabul edilip daha ileri bir sorgulamaya gerek duyulmamıştır. Bu sorgulama eksikliği, bazı müzelerimizde, aralarında neredeyse binyıllık tarihsel fark bulunan buluntuları yani MS 2. yüzyıl tıp aletleri ve MÖ 8-6. yüzyıl fibulalarını yan yana görmemize neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, antik tıbbi metinlerdeki ve buna bağlı yorumlardaki fibula kelimesinin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki algısının ve olası tipinin araştırılması ve ayrıca tıpla ilgili kontekstler içerisindeki maddi kültür varlığının sorgulanarak tanım ve bazı tespitlerin yapılmasıdır¹.

Aulus Cornelius Celsus, MS 1. yüzyılda, döneminin entelektüel okuyucularının haricinde hekimlere de rehber mahiyetinde, *De Medicina* (Hekimlik Üzerine) isimli bir ansiklopedi yazmış, eserinde Latince karşılığını bulamadığı terimlerin Yunancalarını vermiş, bazen de bu terimlerin Latinceleleriyle birlikte Yunanca karşılıklarını kullanmıştır. Antik Çağ'da cerrahi dikişte fibula kullanımı hakkındaki en önemli antik kaynağımız durumundaki *De Medicina*'da Celsus (V.26.23) Latince fibula kelimesinin Yunanca karşılığı olarak *ankteras* kelimesini kullanır: “*yara kenarları iki yöntemle birleştirilir. Yara kulak, burun, alın, göz, kaş, dudak, boğaz, karın gibi yumuşak yerdeyse dikilir. Ama hareketli yerdeki yara esniyorsa ve yara kenarları kolay yaklaşmıyorsa, bu durumda Yunanların ankeras dediği fibula kullanılırsa geniş yara izi kalmaz*”². Antik kaynakların farklı amaçlı cerrahi dikiş bahislerinin çoğunda, fibula kelimesi geçmektedir. Bunlara örnek olarak Galenos (I.385, II.123, X.230, XIII.878); Oreibasios (44.7, 44.10.4, 48.28.5) ve Aiginalı Paulus'un (IV.36, VI.36, VI.107) eserlerindeki anlatımlar gösterilebilir.

16. yüzyıldan itibaren tıp yazarları bazen Ambroise Paré gibi sadece o sıradaki cerrahi dikişe değinmiş (Malgaigne 1841: 421, 546, 577, 679, 684-685), bazen de Le Clerc gibi Celsus'un cerrahi dikişte fibula kullanımına da atıfta bulunmuştur (Le Clerc 1723: 540-542). Milne, Celsus'a (V.26.23) atıfta bulunarak konuyu tartışırken (Milne 1902:162-163), Fabricius ve Fallopius'un fibula için kesintili cerrahi dikişi; Guido de Cauliac'ın ise

¹ Bu çalışmanın görsellerinin düzenlenmesindeki katkılarından ve yorumlarından dolayı sevgili eşim Öğr. Gör. Ceren Baykan'a sonsuz teşekkürler. Ayrıca Yrd. Doç. Dr. Işık Şahin, Yrd. Doç. Dr. İlkan Hasdağlı, Ar. Gör. Ergün Karaca ve Dr. Melike Hasdağlı'ya araştırma sonrasındaki fikir paylaşımları için ve Yunanca *ankter* (ἀγκτήρ) kelimesinin günümüz Yunancasındaki kullanım, anlam ve kelime kökü konularındaki katkıları için Ar. Gör. Haralambos Nikolayidis'e teşekkür ederim.

² *Nam si plaga in molli parte est, sui debet, maximeque si discissa auris ima est vel imus nasus vel frons vel bucca vel palpebra vel labrum vel circa guttur cutis vel venter. Si vero in carne vulnus est hiatque neque in unum ore facile adtrahuntur, sutura quidem aliena est: inponenda vero fibulae sunt (ancteras Graeci nominant), quaeoras, paululum tamen, contrahunt, quo minus lata postea cicatrix est.*

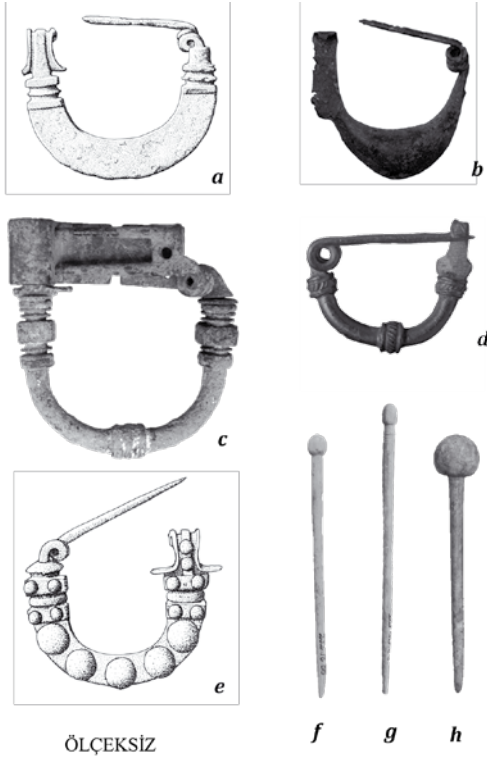

Fig. 1

Phryg Tipi Fibulalar (a-e) ve Basit Fibulalar (f-h)

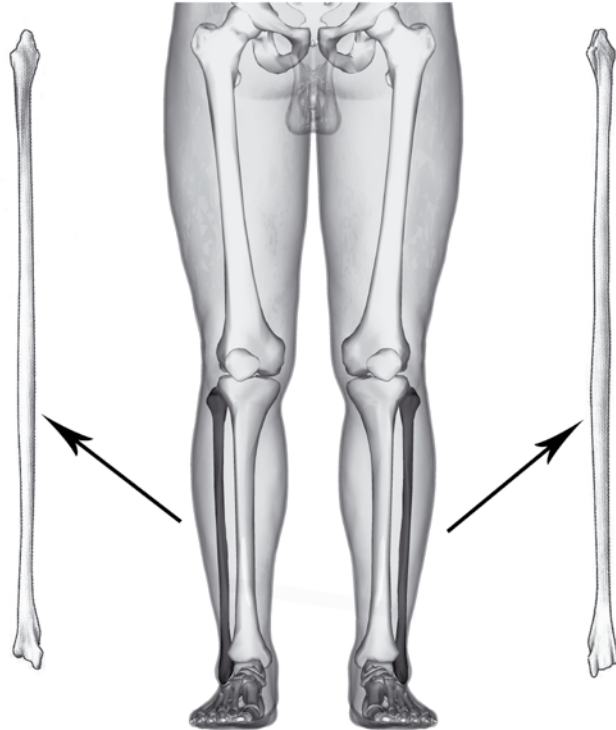
- a- Gordion W Tümülsü Buluntusu (Caner 1983: Levha 12-177); b- Nif Dağı Kazısı Karamattepe Buluntusu (Baykan 2012b: 245, resim 7); c-Akşehir Müzesi (Env.No.97-8) (Tekocak 2012: 42, Levha II); d- Ephesos Artemision Buluntusu (Scheich 2008:199 Kat.No.:63); e- Gordion MM Tümülsü Buluntusu (Caner 1983: Levha 28-345); f- Allianoi Buluntusu (Karaca 2009:100 Kat.No.:132); g- Allianoi Buluntusu (Karaca 2009:107 Kat.No.:151); h- Allianoi Buluntusu (Karaca 2009:103 Kat.No.:141).

Düzenleme: Daniş Baykan - Ceren Baykan

Fig. 2

Fibula (İğne) Kemiği (URL 1; URL 2).

Düzenleme: Daniş Baykan - Ceren Baykan

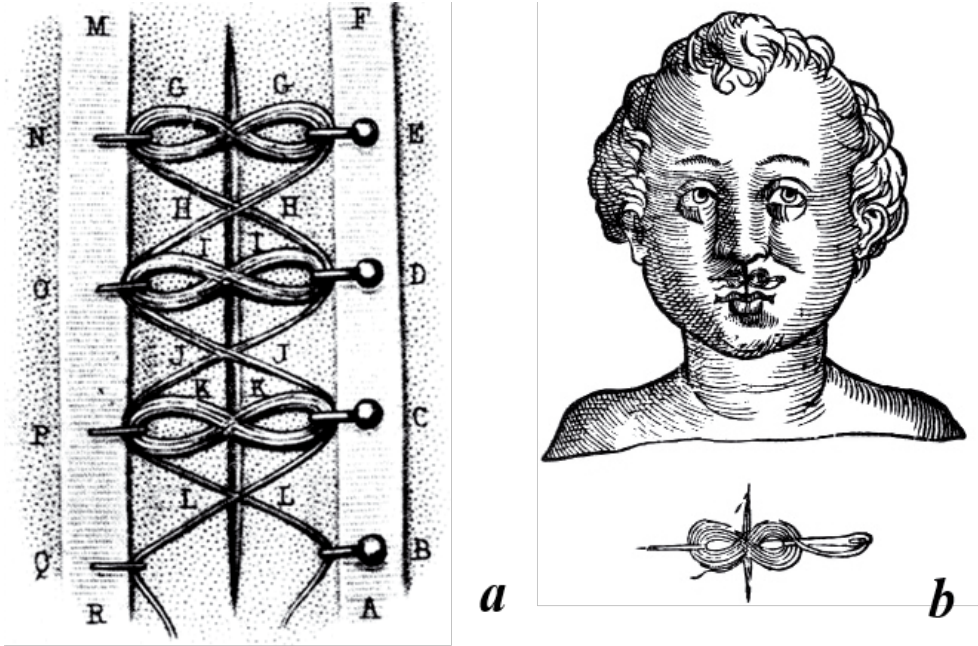

Fig. 3 Cerrahi Dikişte İğne Kullanımı

a-b: Majno 1991: 366-367, Resim 9.22-9.23; Baykan 2012a: 204, Levha 15.

Düzenleme: Daniş Baykan - Ceren Baykan

|6|

aynı konuda metal klipsler önerdiğini aktarmıştır (Milne 1902: 163). Milne, Guido de Caglia'ın metal fibula önerisini kabul eder ama çengelli kıyafet iğnelerinin olmayacağını belirterek farklı bir metal tutucu önerir (Milne 1902: 163, Levha LII.5-7); fakat günümüzde bu teklif geçerliliğini yitirmiştir. Majno, Celsus'un yaraların kapatılmasıyla ilgili bölümünde (Majno 1991: 365-367) fibula olarak bahsedilen tip için dairesel ve çengelli kıyafet iğnelerinin anlaşıldığını ama bunların kumaş ve sargı tutturma harici kullanılmayacağına değinmiş; cerrahi dikişte açık yarayı tutturularına 20. yüzyıl başına kadar kullanılan tipin (tepeli iğne formunda) olabileceğini vurgulamıştır. Antik tıp âletlerinin kontekstlerin değerlendirilmesinde uzmanlaşan Bliquez, nihai yayınında Milne'nin eserini yeni buluntularla güncellemiş; dolayısıyla fibula konusuna da değinmiştir (Bliquez 2015: 299-302). Bliquez'in bu yayınında konu alışılmışın aksine fibula kelimesi üzerinden değil Celsus'da geçen (V.26.23) "bu durumda Yunanların ankeras dediği fibula kullanılırsa geniş yara izi kalmaz" bölümüne dayanarak Yunanca *anker* kelimesi üzerinden tartışmaya açılmıştır. Bliquez çalışmasında diğer araştırmacıların Celsus'a dayanarak cerrahi dikişte kullanılan fibulanın ne olması gerektiği tekliflerini de aktarır; bunlar arasında fibulanın "çengelli iğne", "bir iğne tipi", "cerrahi iğne", olabileceği sıralanır (Bliquez 2015: 299, dipnot 2). Bliquez, tüm değerlendirmeden sonra *ankerin* bağ ile dikiş tutturma veya sargı anlamına gelebileceği teklifiyle ilgili bölümü tamamlar (Bliquez 2015: 301-302, dipnot 13).

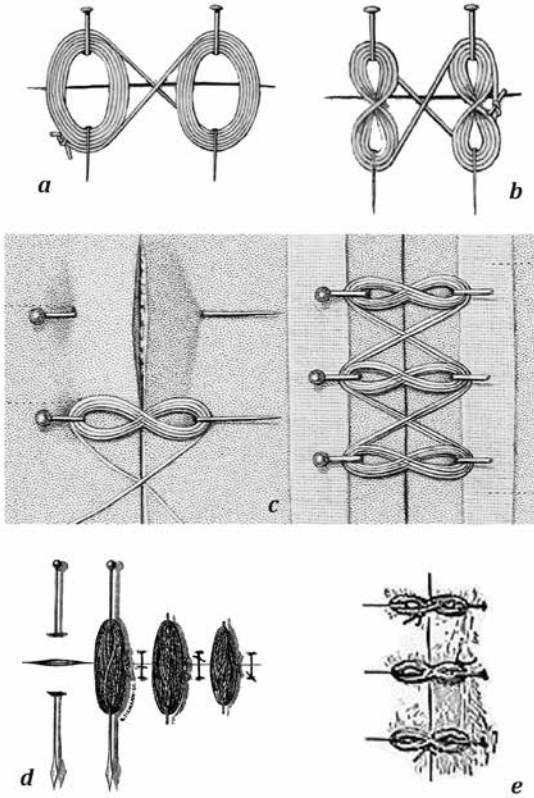

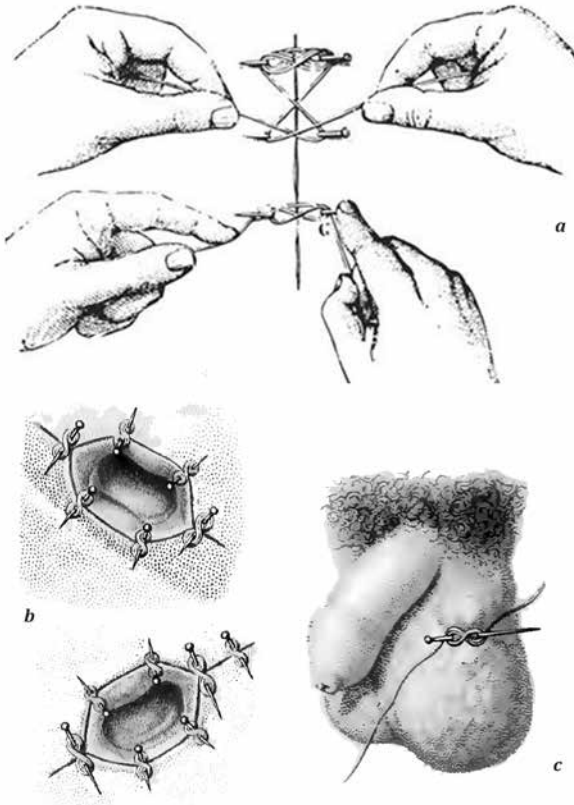
Fig. 4

***Araları İple Sıkılan
Tepeli / Topuzlu İğnelerin
Kullanımı***

*a-b: URL 3; c: Bernard –
Huette 1854: Levha 2.6; d:
Tiemann 1886: 78, Resim
3859; e: Alexander – Dorland
1951: 1477. Düzenleme: Daniş
Baykan - Ceren Baykan*

Cerrahi dikişte fibulayı anan Celsus, Galenos, Oreibasios ve Paulus'un ortak noktaları ise fibula kelimesinin tipini tanımlamamış olmalarıdır . Fibula kelimesinin antik kaynaklardaki yukarıda aktarılan kullanımlarında bazen Yunanca *ankter* (ἀγκτήρ) kelimesi tek açıklama olarak verilmiştir. Yunancada, “ἀγκτήρ / ἀγκτήρα / ἀγκτήρας / ἀγκτήρος / ἀγκτηριάζω / ἀγκτηρές / ἀγκυλένδετος / ἀγκυλένδετον” şekillerinde geçen kelimenin, Antik kaynaklar incelendiğinde, kullanıldığı yere göre saran, bağlayan, tutan, sıkın, yaklaştıran, iki yakayı yapıştıran, tutturun bir bağlantı elemanı anlamı vardır (Montanari 2015: 13). Antik kaynaklarda değişmeyen bu kelimeye, çeviriler sırasında farklı karşılıklar verilmesi ve kelime anlamına katılan ilave yorumlar nedeniyle modern araştırmacıları da ister istemez yönlendirmiştir. Örneğin Celsus (V.26.23), Galenos (I.385) ve Oreibasios'un (44.10.4) bazı bölümlerinde bu kelime yara kapatmak için bazen bir “alet”; bazen de bir “sargı” (Oreibasios: 48.28.5 ve Galenos: XIII.878) gibi tercüme edilmiştir. Günümüz Yunancasında “ἀγκτήρας” kelimesi tutturma, bağlantı elemanı ve en önemlisi tıbbî zımna anlamlarında kullanılmaktadır. Eski Yunanca “ἀγκτήρ” ve Modern Yunanca “ἀγκτήρας” kelimeleri aynı anlamlardadır ve sıkın, boğın, tutturmak anlamlarında “ἀγχω” fiili kökünden gelir.

Fibula kelimesinin algımızda uyandırdığı şu andaki görüntü ile MS 1.-2. yüzyıllardaki görüntüyü sorgulamamız gerektiğine inanıyorum. Günümüzde fibula dendiği zaman aklımıza ilk gelen, Phryg Tipi fibulalardır. Latince sözlüklerde fibula kelimesinin anlamına

Fig. 5

**Cerrahi Dikişte Farklı
Amaçlı Tepeli / Topuzlu
İğne Kullanımı**

a: URL 4; b: Bernard –

Huette 1854: Levha 69.3-4;

c: Bernard – Huette 1854:

Levha 74.2.

*Düzenleme: Daniş Baykan -
Ceren Baykan*

bakıldığında ise bağlama, iğne, toka, bağ, broş, kilit, kelepçe, kısıkaç, tutturma, sabitleme gibi çok çeşitli karşılık bulmaktayız, dikkat edilmesi gereken bir nokta da iğne anlamının genelde ilk bazen de toka ve broş anlamlarından önce gelmesidir. Latince fibula kelimesinin ikincil anlamı ise iskelet yapımızdaki bacak kemiklerinden, kaval kemiğine (*tibia*) bağlanan baldır kemiğidir (Fig. 2). Tüm uzun kemiklerden daha ince ve üstü bir topuz gibi geniş olması nedeniyle dilimizde “iğne kemiği” adını almasına da neden olmuştur. Ortaçağ ve sonrasında fibula kelimesi, iğne anlamından uzaklaşarak arkeoloji yazınıyla birlikte çengelli iğne işlevli Phryg Tipi fibulalara dönüşmüştür. Böylelikle bazen antik kaynaklardaki anlatımlar, bazen de geleneksel cerrahi ile karşılaştırma yapan araştırmacılar sayesinde nadiren hatırladığımız tepeli / topuzlu düz iğneler için yani basit fibula tanımı unutulmuştur.

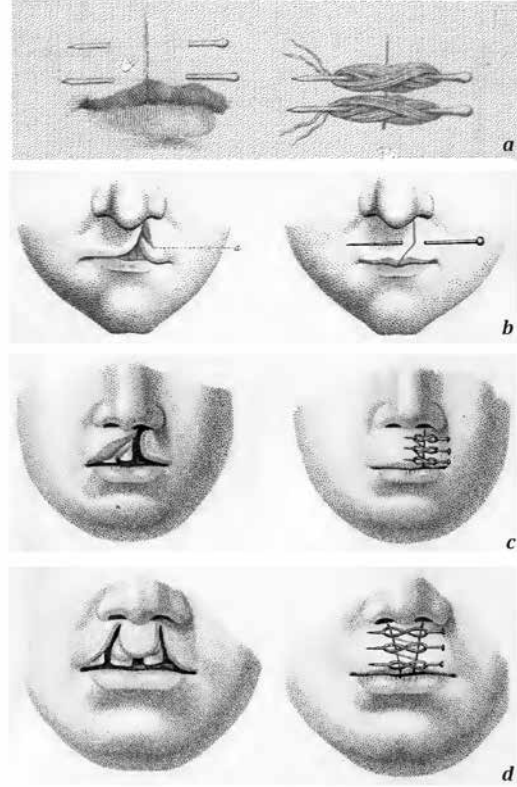
Cerrahi dikişte kullanılan fibula, aslında arkeolojide sadece saç ve kıyafetlerde kullanıldığını (Jacobsthal 1956) kabul ettiğimiz tepeli / topuzlu düz iğneler, yani basit fibulalar olmalıdır (Fig. 1 f-h). Tıbbî metinlerin cerrahi dikiş anlatımlarında geçen fibula kelimesini, alet ve sargı gibi ayrımlar yapmadan, tepeli / topuzlu iğne olarak çevirirsek sanırım yanlış olmayız. Celsus, Galenos ve diğer antik kaynaklarda, araştırmacıların ısrarla aradığı fibula kelimesinin işlev ve tip açılarından ayrıntılı tanımının bulunamamasının da temel nedeni, kelimenin kendi dönemindeki birincil ve belki de tek anlamında (Türkçe: Tepeli / Topuzlu İğne; İngilizce: Pin) kullanılması olmalıdır. Majno, Celsus’un yaraları kapatmasıyla ilgili bölümünde (Majno 1991: 365-367) cerrahi açıklıkları dikişle tutturmak için 20.

Fig. 6

Tavşan Dudak Tedavisinde Tepeli / Topuzlu İğnelerin Kullanımı

a: Rogers 1976: 385 Resim 9; b: Bernard – Huette 1854: Levha 45.3-4; c: Bernard – Huette 1854: Levha 44.1-2; d: Bernard – Huette 1854: Levha 44.3-4.

Düzenleme: Daniş Baykan - Ceren Baykan

yüzyıl başına kadar kullanılan tepeli / topuzlu iğne formundaki tipi (Fig. 3a) ve arasından geçirilen çapraz bağı dile getirmiştir (Fig. 3b).

Benzer tepeli / topuzlu iğnelerin cerrahi açıklıkların dikişinde ve tutturulmasında kullanıldığını, matbaa baskısı ilk tıp kitaplarından itibaren 20. yüzyıl başına kadar takip edebilmekteyiz (Fig. 4-6). Bu uygulamada cerrahi açıklığın gerektirdiği kadar sıklıkla yerleştirilen tepeli / topuzlu iğnelerin araları ipe sekizler oluşturacak şekilde dolanır ve kenarlar yaklaşıp kadar sıkılarak daha sonra gevşememesi için bağlanır (Fig. 4). Sekiz şeklindeki çapraz bağlar oluşturulurken, cerrahi açıklığın büyüklüğü ve yerine göre sadece ellerden (Fig. 5a) veya ip geçirme delikli ve dikişte de kullanılan gözlü iğnelerden yararlanır. Bu tip iğnelerle bağlama bazen cerrahi açıklığın daha fazla genişlememesi için müdahale sırasında köşelerde (Fig. 5b), bazen de müdahale sonrasında yumuşak dokularda (Fig. 5c) ve tavşan dudak tedavisinde cerrahi müdahale sonrası dikişte (Fig. 6), geçtiğimiz yüzyıla kadar kullanılmıştır. Yakın dönem kullanımları haricinde bu fikrin diğer bir destekleyicisi de antik kaynak çevirilerinde fibula kelimesinin genellikle iğne olarak çevrilmesidir. Celsus, cerrahi dikişten fibulalar çıkartılırken dikkat edilmesi gerekenlerden (VII.19.9); nasır (VII.4.1); varis (VII.22-3-4) tedavisinde fibula kullanılarak yapılan cerrahi dikişten; hacamat keskinde fibula kullanımından (VII.19.5) ve bazı diğer (VII.6.4, VII.25.3) konulardan bahsederken kullandığı fibula kelimesinin İngilizce çevirilerde genelde “pin” (Türkçe: tepeli / topuzlu iğne) karşılığı tercih edilmiştir. Celsus bir bölümde (VII.25.3) ergenlik çağındaki

erkeklerin bazen ses kalınlaştırma bazen de sağlık amaçlı sünnet benzeri bir müdahale geçirdiklerini, bu sırada da fibula kullanıldığını belirtmektedir. Bliquez aynı bölüme atıfta bulunarak (Bliquez 2015: 299) burada kastedilen fibulanın tıpkı Columella'nın *On Agriculture* eserinde (VI.5.4, VI.17.4), hayvanların dokularında kullanılanlar gibi bronz olması gerektiğine değinir.

Bronz veya kemikten tepeli / topuzlu iğnelerin, başka bir deyişle basit fibulaların, MS 1. ve 2. yüzyıllarda cerrahi dikişte kullanıldığını desteklemek için hekim mezarları ile tıpla ilişkili kontekstlere bakılmalıdır. Cerrahpaşa (Baykan 2010: 3, Resim 6.5-6), Ephesos (Baykan 2010: 2, Resim 1.25-26) ve Köln (Künzl 1983: 89-90, Resim 68.7) hekim mezarı kontekstlerinden ele geçen metal tepeli iğneler ile Ephesos (Baykan 2010: 2, Resim 1.27) ve Nijmegen (Künzl 1983: 97-98, Resim 77) hekim mezarı kontekstlerinden ele geçen kemik tepeli iğneler, bu tip iğnelerin tıbbî amaçlı da kullanıldıklarını kanıtlamaktadır³. Anadolu'da şimdiye kadar tespit edilen en önemli tıp aleti konteksti olan Allianoî'da da bu tip iğnelerin çok sayıda saptanmış olması bu fikri destekler. Allianoî'da önceden yayınlananlarla (Baykan 2012a: 53-54, 139-142, Kat.No: 273-284) birlikte toplam 24 metal tepeli⁴, 15 metal gözlü iğne (Baykan 2012a: 47, 130-133; Kat.No: 236-250) ve kemikten yapılmış 900 adet iğne ve parçası (Karaca 2009: 203, Levha XV, XVI) bulunmuştur⁵. Allianoî'da tıbbî amaçlı kullanımları kesinleşmiş iki binada tepeli / topuzlu iğne yoğunluğu nedeniyle ve kontekste göre kuzey bina C1 mekânı ve güneydeki insula I'in 23. mekânında cerrahi dikiş / sütür yapılmış olabileceğine değinilmişti (Baykan 2012a: 53-54; 66-67). Celsus'un, bandaj sabitleme (V.26.24) veya saplama delme amaçlı (VII.7.12, VII. 9.4, VII.16.4-5) iplik geçirme delikli gözlü iğnelere bahsederken "*acu / acubus / acum / acus*" kelimesini kullandığı görülmektedir. Kemik gözlü iğnelerin tıpla ilişkili kontekstlerden ele geçenleri, cerrahi dikişte kullanılan tepeli/ topuzlu iğnelerin yerleştirilmesinden sonra cerrahi kesimin kenarlarının birbirine yaklaştırılması için ipliğin çapraz dolanmasında kullanılmış olması muhtemeldir. Yara kapanana kadarki süreçte daha emniyetli olacak küt uçlu kemik tepeli / topuzlu iğnelerin ve ipliğin çapraz dolanmasında kullanılacak çok sivri olmayan kemik gözlü iğnelerin, tıpla ilişkili önemli bir kontekst olan Allianoî'daki yoğunluğu da bu görüşleri destekler niteliktedir.

|10|

³ Hem hekim mezar kontekstleri hem de Pompeii ve Rimini gibi yerleşimlerin kontekstleri tepeli / topuzlu iğnelerin cerrahi dikişle ilişkisi göz önüne alınarak değerlendirildiğinde yeni ve önemli sonuçlar elde edileceğine inanıyorum.

⁴ "Allianoî Tıp Aletleri" kitabında daha önce kataloglanmayan diğer Allianoî buluntusu bronz tepeli iğnelerin kayıt numaraları: M.99-32, M.99-34, M.99-262, M.99-1573, M.00-87, M.02-46, M.05-9, M.02-68, All. Mb.89, All.Mb.91, All.Mb.350, All.Mb.634.

⁵ Allianoî'da tespit edilen toplam 996 adet kemik buluntunun 951 adedi (518 tepeli iğne, 61 gözlü iğne ve 321 iğne parçası olmak üzere 900 iğne ve parçası, 36 ecza kaşığı, 9 kesici alet ve sapı, 4 kaşık uçlu sonda, 2 tüp sonda) cerrahi ve ecza ile ilişkilendirilebilir.

Sonuç olarak,

- 1- Fibulanın Antik Çağ cerrahi dikişindeki kelime çevirisi ve algımızda uyandırması gereken görüntü için “**ἀγκτήρ** / fibula = Tepeli İğne = Topuzlu İğne = Düz Basit Fibula” (Fig. 1f-h) eşitliklerini;
- 2- Celsus, Galenos ve diğer antik kaynaklar (Celsus: V.26.23, VII.19.9, VII.4.1, VII.22-3-4, VII.19.5, VII.6.4, VII.25.3; Galenos: I.385, II.123, X.230; XIII.878; Oreibasios: 44.7, 44.10.4 48.28.5 ve Paulus: IV.36, VI.36, VI.107) ile 20. yüzyıl öncesi (Paré 1572, Le Clerc 1723: 540-542. Milne 1902:162-163) ve günümüz (Milne 1902:162-163, Majno 1991: 365-367, Bliquez 2015: 299-302 ve Montanari 2015: 13) araştırmacılarına dayanarak: Antik Çağ cerrahisinde kullanılan ve Yunancası “**ἀγκτήρ**” Latincesi “fibula” olan kelimenin maddi kültürdeki karşılığına, hekim mezarlarından (Baykan 2010: 2-3, Resim 1.25-27, 6.5-6, Kunzl 1983: 89-90, 97-98, Resim 68.7, 77) ve Alliano’u’n tıpla ilişkili kontekstlerinden de (Baykan 2012a: 53-54, 66-67, 139-142, Kat.No.: 273-284 ve Karaca 2009: 203, Levha XV, XVI) ele geçen tepeli / topuzlu iğneleri;
- 3-Yukarıda anılan antik ve modern kaynaklardaki fibulanın Antik Çağ cerrahi dikişinde kullanımı konusundaki anlatım, varsayım ve en yeni sonuçları göz önünde bulundurarak, Celsus’un (V.26.23) “... *yara esniyorsa ve yara kenarları kolay yaklaşmıyorsa, bu durumda Yunanların ankeras dediği fibula kullanılırsa geniş yara izi kalmaz*” anlatımının “... esneyen yara kenarları kolay yaklaşmadığında Yunanların *ankteras* dediği düz basit fibula (ve aralarında sekiz şekilde çapraz bağlı cerrahi dikiş) kullanırsak geniş yara izi kalmaz” olarak açıklanması gerektiğine inanıyorum. Bu üç teklif sayesinde konu ile ilgili tartışmaların kökenindeki Celsus’un ilgili bölümü (V.26.23) ve diğer antik kaynak anlatımlarının açıkça anlaşılabilir olduğu inancındayım.

Kaynakça

Alexander, W. – Dorland, N.

1951, *The American Illustrated Medical Dictionary*, Philadelphia.

Baykan, D.

2010, "100 Yıldır Bitmeyen Yağma: Anadolu Hekim Mezarları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 30:1-6.

2012a, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical Instruments From Allianoi*, Studia ad Orientem Antiquum 2, İstanbul.

2012b, "Nif (Olympos) Dağı Kazısı Metal Buluntularının Tipolojik ve Analogik Değerlendirmesi" 27. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara: 231-246.

Bernard, C. – Huette, C.

1854, *Precis Iconographique de Médecine Opératoire et D'Anatomie Chirurgicale*, Paris.

Bliquez, L.

2015, *The Tools of Asclepius Surgical Instruments in Greek and Roman Times*, Studies in Ancient Medicine 43, Boston.

Caner, E.

1983, *Fibeln in Anatolien I, Prähistorische Bronzefunde XIV-8*, Münih.

Celsus

Celsus, *On Medicine* (Çev. W. G. Spencer), Londra, 1953.

Galenos

On The Natural Faculties (Çev. A. J. Brock), Londra, 1991.

Method of Medicine (Çev. I. Johnston – G.H.R. Horsley), Londra, 2011.

Jacobsthal, P.

1956, *Greek Pins and Their Connexions with Europe and Asia*, Oxford.

Karaca, E.

2009, *Allianoi Kemik Eserleri*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Künzl, E.

1983, *Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit*, Bonn.

Le Clerc, D.

1723, *Histoire de la Medecine*, Amsterdam.

Majno, G.

1991, *The Healing Hand, Man and Wound in the Ancient World*, Londra.

Malgaigne, J. F.

1841, *Ouevres Completes D'Ambrois Paré III*, Paris.

Milne, S. J.

1902, *Surgical Instruments in Greek and Roman Times*, Chicago.

Montanari, F.

2015, *The Brill Dictionary Ancient Greek*, Boston.

Oreibasios

Charles Daremberg, *Oeuvres D'Oribase*, I 1851, IV 1862, VI 1876, Paris.

Paré, A.

1572, *Cinq Livres de Chirurgie*, Paris.

Paulus

(Aiginalı / *Aegineta*), Francis Adams, *The Seven Books of Paulus Aegineta*, I 1844, II 1846, III 1847, Londra.

Rogers, B.O.

1976, "Treatment of Cleft Lip and Palate During the Revolutionary ar: Bicentennial Reflections" *Cleft Palate Journal* 13: 371-390.

Scheich, C.

2008, "Efes Artemisionu'nda Bulunan Altın Eserler", W. Seipel (ed.), *Efes Artemisionu Bir Tantiçanın Kutsal Mekâm*, Viyana: 172-213.

Tekocak, M.

2012, "Akşehir Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Bronz Fibula", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13: 27-42.

Tiemann, G.

1886, *American Armamentarium Chirurgicum*, New York.

URL 1 http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/Fibula_-_anterior_view.png (15.04.2015).

URL 2 <http://imgkid.com/tibial-fibular-notch.shtml> (15.04.2015).

URL 3 <http://chestofbooks.com/animals/horses/Health-Disease-Treatment-3/The-Twisted-Suture.html#.VTEltiHtmkp> (15.04.2015).

URL 4 <http://www.fotosearch.com/print/CSP994/k16001013/> (15.04.2015).